

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 081, 293
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.01>

БЕРЕЗОВСЬКА Н. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
членкиня Національної асоціації адвокатів України,
членкиня Національної спілки журналістів України,
доцент кафедри журналістики, політології та соціальних комунікацій
Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку

ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. У зв'язку із терористичною діяльністю РФ, Україна має намагатися забезпечити захист основних прав і свобод людини і громадянина як українців, так і інших осіб, що проживають на території України. В правовому полі постало питання про звернення за захистом порушених агресором прав, в тому числі, і до Європейського суду з прав людини. Практика звернення до Європейського суду з прав людини вже напрацьована у ході застосування міжнародного та національного законодавства щодо цього питання в площині передбачених нормативними актами правових приписів дотримання основних прав і свобод людини і громадянина. Але ситуація, що склалася на протязі більше ніж трьохсот днів на всій території України, а з 2014 р. на територіях Автономної республіки Крим, у Донецькій та Луганській областях, знов поставила питання про можливі шляхи правового захисту основних прав і свобод людини.

Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. (нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), в якому прописуються і основні моменти щодо доступу до рішення, його виконання. В сфері міжнародного права звернення в першу чергу йде до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України, практики ЄСПЛ, так як рішення, що були прийняті Європейським судом з прав людини є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Особливо боляче дізнаватись інформацію про масові пограння цих та інших прав дітей в умовах збройної агресії РФ, як і щодо населення України в цілому, інших держав. Правозахисники рекомендують все фіксувати і відображати у формулярі заяви до Європейського

суду з прав людини, формувати додатки до заяви. При цьому, заява повинна бути достатньо аргументована.

Ключові слова: захист прав і свобод людини, ЄСПЛ, Конвенції, закони.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку із терористичною діяльністю РФ, Україна має намагатися забезпечити захист основних прав і свобод людини і громадянина як українців, так і інших осіб, що проживають на території України.

В правовому полі постало питання про звернення за захистом порушених агресором прав, в тому числі, і до Європейського суду з прав людини. Практика звернення до Європейського суду з прав людини вже напрацьована у ході застосування міжнародного та національного законодавства щодо цього питання в площині передбачених нормативними актами правових приписів дотримання основних прав і свобод людини і громадянина. Але ситуація, що склалася на протязі більше ніж трьохсот днів на всій території України, а з 2014 р. на територіях Автономної республіки Крим, у Донецькій та Луганській областях, знов поставила питання про можливі шляхи правового захисту основних прав і свобод людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, якій присвячена дана стаття. Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. (нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), в якому прописуються і основні моменти щодо доступу до рішення, його виконання. Закон України «Про виконавче провадження» та ін. В сфері міжнародного права звернення в першу чергу йде до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України, практики ЄСПЛ, так як рішення, що були прийняті Європейським судом з прав людини є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.

Формування цілей статті. Розглянути джерела регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини для правильного і ефективного подання заяв, щоб мати надію на винесення справедливого рішення, оснований на принципах дотримання прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р.

(нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), де у главі 2 під назвою «Доступ до рішення», у ст. 4 зазначається про стислий виклад самого рішення, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування в газеті «Урядовий кур'єр» стислий виклад Рішення українською мовою який має включати: офіційну назву Рішення мовою оригіналу та в перекладі українською мовою; номер заяви до Суду; дату постановлення Рішення; стислий виклад фактів у справі; стислий виклад питань права; переклад резолютивної частини Рішення; у ст. 5 йдеться про сповіщення про вказане рішення, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва, тобто орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (пояснення термінів надається ст. 1 вказаного закону) надсилає стислий виклад Рішення Стягувачові (особа, за заявою якої Європейським судом з прав людини постановлено Рішення; її представник, правонаступник; особа (група осіб), на користь якої рішенням Європейського суду з прав людини визначено обов'язок України в міждержавній справі), Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою постановлено Рішення; у ст. 6 зазначено про переклад та оприлюднення Рішення, що з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що має поширення у професійному середовищі правників, що автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва, що визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів Рішень, а також замовлення необхідної кількості примірників видання з метою забезпечення судів, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, служби безпеки, установ виконання покарань, інших зацікавлених суб'єктів провадяться на конкурсній основі Органом представництва, що забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів Рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів. У главі 3 детально описуються положення щодо виконання рішень, а саме про звернення рішень до виконання в частині виплати відшкодування, про виплату відшкодування, про окремі питання, пов'язані з виплатою відшкодування, про додаткові заходи індивідуального характеру, про дії Органу представництва щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, про дії органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, про заходи загального характеру (внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів; забезпечення професійної підготовки з питань вивчення

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України та практики ЄСПЛ прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи; інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень), дії Органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру, дії Кабміну України щодо вжиття заходів загального характеру, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання Рішення і т.д. [1].

Щодо джерел міжнародного масштабу, то йде звернення до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2] та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Рішення, які були прийняті Європейським судом з прав людини, є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., де в ст. 1 зазначено, що для цілей Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. У ст.6, що держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя, забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини. У ч. 1 ст. 8, що держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання. У ч. 1 ст. 9, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню тощо [3].

Особливо боляче дізнаватись інформацію про масові пограння цих та інших прав дітей в умовах збройної агресії РФ, як і щодо населення України в цілому, інших держав.

Правозахисники рекомендують все фіксувати і відображати у формулярі заяви до Європейського суду з прав людини, формувати додатки до заяви.

На відміну, від оформлення довіреності у нотаріуса, скачана з офіційного сайту Європейського суду з прав людини довіреність не потребує додаткового завірення.

Така довіреність вже є підтвердженням того, що адвокат є офіційним представником певної особи і з даним представником вже буде вестися листування.

Щодо мови заповнення довіреності, то так як Україна є складовою механізмом захисту прав людини у Європейському суді з прав людини, то така довіреність може бути заповнена українською мовою.

Щоб довіреність була прийнята у подальшу роботу, її необхідно правильно заповнити. Мають бути всі графи заповнені. Дотримується певний хронологічний порядок.

За бажанням, формуляр можна заповнити і англійською, і французькою мовою. Не важливо для Європейського суду з прав людини на якій мові буде заповнено формуляр. Важливими є фіксування фактів порушення прав людини. Рекомендується подавати їх стисло та коротко.

Не так важливо якою із державних мов країн учасниць заповнено формуляр, як – дати зрозуміти, що справді було допущено порушення прав людини, передбачених у Конвенції. Це буде початком справи, прийняття такої заяви до розгляду.

21 квітня 2021 р. Італія ратифікувала 15-й протокол до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає певні процедури змінення строків звернення до Європейського суду з прав людини. Оскільки всі держави учасники які підписали та ратифікували цей документ (Україна це зробила ще 5 жовтня 2017 р.) відбулося скорочення з 6 до 4 місяців протягом якого можна звернутися до Європейського суду з прав людини. Тобто в цей строк може бути подано заяву від остаточного національного рішення і відбувається це згідно протоколу з 1 лютого 2022 р.

Є випадки, коли цей строк можна не відраховувати від дня остаточного судового рішення останньої національної інстанції, касаційної інстанції, наприклад, в Україні. Якщо сталося так, що про рішення дізналися пізніше, можливо внаслідок затримки поштового відправлення листа, хвороби, інших підстав, строк буде відраховуватися з часу, коли реально було отримане вказане рішення.

У даному формулярі скарги буде зазначатися, коли фактично, в який момент було отримане остаточне рішення національної останньої інстанції.

Для підтвердження до вказаного формуляру додається доказ того, що лист отриманий у такий-то день. Тоді строки будуть вираховуватися саме з цього часу. Тобто, відлік часу буде братися із моменту отримання такого листа. На сьогодні, з цього моменту ми враховуємо 4 місяці для подачі офіційно затвердженого заповненого формуляру.

При представленні інтересів особи у кримінальному провадженні для правила 39, коли підзахисний хворіє або є ситуація, що загрожує його життю і здоров'ю, беруться всі рішення, апеляційні скарги, що подавалися раніше і не знайшли відгуку, подається ще касаційна скарга як доказ того, що звернулися в усі інстанції національної системи правосуддя, де

значаємо, що права підзахисного були порушені, що були звернення, але вони не отримали належного реагування.

подається довільна заява в рамках правила 39 та докази про важку хворобу чи хворобу підзахисного, в тому числі відео докази, інше, що доводить вказані обставини. Для найшвидшого розгляду така заява направляється авіапоштою. Таким чином, як свідчать практики, вона надійде до Європейського суду з прав людини за 7–10 днів. Якщо відправити таку заяву наземною поштою, то відправлення може йти до місяця.

При надходженні заяви за правилом 39, палата, чи у разі потреби, голова секції, чи черговий суддя, призначені відповідно до пункту 4-го цього правила, може на прохання однієї із сторін або будь-якої особи, якої це стосується, або за власною ініціативою вказати сторонам про тимчасові заходи, які на їхню думку слід застосувати в інтересах сторони або іншої особи, якої це стосується.

Тобто, у Європейському суді з прав людини, така ж сама система щодо розгляду цих заяв і скарг, що і в Україні. Також є черговий суддя і коли надходить заява за правилами 39, то вони негайно розглядаються черговим суддею з певної країни. При цьому, заява повинна бути достатньо аргументована. У такому випадку, Європейський суд з прав людини направляє повідомлення до відповідної країни через комітет міністрів ООН і встановлює вимоги щодо перевезення такої особи на лікування в медичний заклад. Такі рішення мають бути негайно виконані.

В Україні майже кожен знає про подібний випадок, коли розглядалася справа «Тимошенко проти України», коли Ю.Тимошенко було переведено до лікарні для подальшого лікування.

Тимчасові заходи направлені на державу відповідача.

Є виключення, коли тимчасові заходи можуть бути направлені щодо заявника. Якщо була подана міждержавна заява, тобто одна країна на іншу, а та – на першу подали заяви. У випадку, якщо заявник наражається на неминучий ризик або серйозні непоправні шкоди, такий захист може бути застосований.

У переважній більшості такі тимчасові заходи можуть застосовуватися до особи, яка хворіє, щодо призупинення екстрадиції чи депортації, в разі коли існує загроза життя і здоров'я заявника, рідше – в разі грубої неправомірної відмови у захисті особі, порушення поваги до приватного чи сімейного життя.

Тимчасові заходи у зв'язку з вислання чи депортацією можуть стосуватися осіб, які шукають притулку.

У справі європейського суду з прав людини Джабарі проти Туреччини (щодо депортації і заборони катування, права на ефективний судовий захист і непоправний характер шкоди, що загрожує заявниці), у рішенні, ухваленому у Стразбурзі 11 липня 2000 року у справі Джабарі проти Туреччини, Європейський суд з прав людини постановив, що у випадку виконання державними органами Туреччини рішення про депортацію заяв-

ниці до Ірану матиме місце порушення ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування, а також, що було порушено ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту. Суд зауважив, що право не бути підданим катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, є одним з найфундаментальніших у демократичному суспільстві. Тому державні органи повинні приділяти особливу увагу заявам особи про те, що її депортація до третьої країни спричинить порушення закріплених у ст. 3 Конвенції прав. Суд не дійшов висновку, що органи державної влади Туреччини здійснили всебічний і повний аналіз заяви пані Джабарі, зокрема у частині її аргументації. Для Суду було очевидним, що пропуск заявницею п'ятиденного строку, протягом якого слід звертатися з проханням про надання притулку, обумовив відсутність обов'язку органів державної влади Туреччини аналізувати фактичні причини страху пані Джабарі повертатися до Ірану. На думку Суду, автоматичне і механічне застосування норми про п'ятиденний строк звернення з проханням про надання притулку розходиться з політикою, спрямованою на захист фундаментальних прав, закріплених у ст. 3 вказаної Конвенції. Крім того, адміністративний суд міста Анкари при розгляді справи заявниці приділив більшу увагу питанню формальної законності рішення про депортацію, а не фактичним причинам страху пані Джабарі бути поверненою до Ірану. Суд надав неабиякого значення тому факту, що працівники Комітету з прав людини ООН після розмови із заявницею дійшли висновку про підставність її побоювань. Суд не зважав на те, що подружня зрада вже не вважається в Ірані виявом грубої неповаги до приписів мусульманського права. Така позиція Суду обумовлювалась тим, що іранське законодавство і надалі передбачало покарання у вигляді забиття до смерті за вчинення подружньої зради, а отже, компетентні органи державної влади Ірану могли його застосовувати на практиці. Зважаючи на усі вищенаведені міркування, Суд дійшов висновку про доведеність факту наявності реальної небезпеки для заявниці бути підданою поводженню, забороненому ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини, у випадку її депортації до Ірану. А отже, виконання рішення про депортацію пані Джабарі порушило би ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування. Суд постановив, що у цій справі мало місце порушення ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту. Така позиція Суду обумовлюється неоправданим характером шкоди, яка може бути заподіяна заявниці у випадку застосування до неї катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, а також фундаментальним характером прав, закріплених у ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування. Ось чому стосовно такої категорії справ приписи ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту вимагають від органів державної влади незалежного і глибокого аналізу заяв громадян про наявність достатніх підстав вважати, що існує

реальний ризик зазнати поведження, яке заборонено ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування, та вивчення можливості відстрочення виконання оспорюваних рішень. Суд дійшов висновку, що судовий механізм перевірки звернення пані Джабарі не відповідав вимогам, які висуваються ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту, оскільки адміністративний суд міста Анкари не дотримав жодної з вищезазначених гарантій прав заявника [4].

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у цьому науковому напрямку. Отже, формування сучасної парадигми розвитку суспільства в юриспруденції ми не можемо уявити лише в межах території України. Реалії сучасного життя бурхливо нав'язують широке звернення до норм міжнародного і європейського права. Захист вже не може бути обмежений зверненнями до інстанцій своєї країни. Тема є актуальною, перспективною, нагальні проблеми можуть мати вирішення чи сформулювати нові підходи до старих проблем саме завдяки комплексності підходу до вирішення проблем сучасності.

Література:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 28.12.2022)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення: 28.12.2022)
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.12.2022)
4. Європейський суд з прав людини. Справа Джабарі проти Туреччини (щодо депортації і заборони катування, права на ефективний судовий захист і неоправаний характер шкоди, що загрожує заявниці) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_002#Text (дата звернення: 28.12.2022)

Berezovska N. Sources of regulation and enforcement in the European Court of Human Rights

Summary. In connection with the terrorist activities of the rf, Ukraine should try to ensure the protection of basic human rights and freedoms of both Ukrainians and other persons living on the territory of Ukraine. In the legal field, the question of applying for the protection of the rights violated by the aggressor, including to the European Court of Human Rights, arose. The practice of applying to the European Court of Human Rights has already been developed in the course of the application of international and national legislation on this issue in the area of the legal prescriptions for the observance of the basic rights and freedoms of a person and a citizen provided by normative acts. But the situation that has developed over the course of more than three hundred days in the entire territory of Ukraine, and since 2014 in the territories of the Autonomous Republic of Crimea, in the Donetsk and Luhansk regions, has once again raised the question of possible ways of legal protection of basic human rights and freedoms.

With regard to the sources of regulation and enforcement in the European Court of Human Rights, national sources refer to the Law of Ukraine “On the Implementation of Decisions and

Application of the Practice of the European Court of Human Rights dated February 23, 2006 (currently valid as of December 2, 2012)”, which also prescribes the main points regarding access to the decision, its implementation. In the field of international law, the appeal primarily goes to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 and its protocols, consent to the binding nature of which was given by the legislative power of Ukraine, the practice of the ECtHR, as well as the decisions made by the European Court of human rights are binding not only if they were adopted in relation to Ukraine, but also in relation to other member states that have ratified the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The sources of law enforcement also include the Convention on the Rights of the Child dated November 20, 1989. It is especially painful to learn information about the mass violation of these and other rights of children in the conditions of armed aggression of the Russian Federation, as well as regarding the population of Ukraine as a whole, and other countries. Human rights defenders recommend that everything be recorded and displayed in the application form to the European Court of Human Rights, form appendices to the application. At the same time, the application must be sufficiently substantiated.

Key words: protection of human rights and freedoms, ECHR, Conventions, laws.